

OTÁZKA EXISTENCIE VÝCHODNÉHO RÍTU V 13. A 14. STOROČÍ NA SPIŠI

The Question of the Existence of Eastern Rite in Spiš During 13th and 14th Century

Peter Labanc

DOI: 10.17846/CL.2017.10.1.198-210

Abstract: LABANC, Peter. *The Question of the Existence of Eastern Rite in Spiš During 13th and 14th Century*. The territory of present day Slovakia (which was part of the Hungarian Kingdom prior to 1918) is a boundary region between the areas of dominance of the Western and Eastern Christian rites. The shaping of this overlapping zone was not a simple process and numerous researchers devoted themselves to investigating this topic. This research interest continues. Often discussed is the idea of an uninterrupted continuity of the Eastern/Byzantine/Greek rite in Slovakia from the time of Great Moravia. Researchers offer diverse arguments to substantiate this line of reasoning. One of them are the Spiš Provosts who had supposedly practiced the Eastern rite within the Spiš Chapter house. This paper offers a new examination of these arguments based on preserved historical records (primary sources), subjecting them to a rigorous critical reevaluation.

Keywords: *Byzantine rite, Greek rite, Eastern rite, Hungarian kingdom, Spiš Provostry, Medieval Age*

Abstrakt: LABANC, Peter. *Otázka existencie východného rítu v 13. a 14. storočí na Spiši*. Územím Slovenska (pred rokom 1918 súčasť Uhorského kráľovstva) prechádza pomyselné hraničné pásmo medzi oblasťami dominancie západných a východných rítov kresťanstva. Vytváranie tejto styčnej zóny nebolo jednoduchým procesom a tejto téme sa venovali viacerí bádatelia. Ich záujem o ňu trvá dodnes. Veľmi často sa uvažuje o nepretržitej kontinuite východného/byzantského/gréckeho rítu na Slovensku od čias Veľkej Moravy. Tieto úvahy bývajú podopierané viacerými argumentmi. Jedným z nich je napríklad pôsobenie spišských prepoštov, ktorí mali praktizovať východný obrad v prostredí Spišskej kapituly. Predložená štúdia nanovo skúma tieto argumenty na základe zachovaných dobových prameňov a podrobuje ich kritike.

Kľúčové slová: *byzantský rítus, grécky rítus, východný rítus, Uhorské kráľovstvo, Spišské prepošstvo, stredovek*

Dejiny liturgie uhorského vrcholného stredoveku nepatria medzi často skúmané témy. Neexistencia ucelenej skupiny pramenného materiálu k tejto otázke nás núti pristupovať k jej skúmaniu partikulárne, dôsledne rekonštruujúc náboženský život konkrétnej oblasti. Výsledky tohto štúdia nás tak môžu priviesť aj k zodpovedaniu tak zložitej problematiky, akou je konkrétne slávenie a rozšírenie východnej liturgie v stredovekom Uhorsku. Pod týmto pojmom (byzantský/východný rítus/obrad/liturgia) rozumieme slávenie liturgií sv. Jána Zlatoústeho alebo sv. Bazila Veľkého, prípadne

liturgie vopred posvätených darov a v našom prostredí v sledovanom období by sme mali predpokladať jej slovanskú verziu (Brightman 1896, LXXXI).

Z perspektívy prelomu stredoveku a novoveku tvorí karpatský oblúk hraničné pásmo sfér dominancie západných a východných rítov. Nakoniec toto konštatovanie platí dodnes a práve skúmanie nastolenej otázky o existencii východného obradu na Spiši ako súčasť tohto hraničného pásma pred rozšírením valašskej kolonizácie okolo roku 1400 môže priniesť dôležité informácie k poznaniu formovania tohto rozmedzia.

Preskúmanie nastolenej otázky slávania východného obradu na Spiši v 13. a 14. storočí začína byť čoraz aktuálnejšie najmä preto, že sa v slovacikálnej odbornej literatúre v akademickom prostredí čoraz častejšie objavujú informácie o praktizovaní gréckeho/východného obradu v prostredí Spišskej kapituly v uvedenom období. Cieľom predloženého článku je tak na základe zachovaných prameňov opätovné prebádanie tohto aspektu náboženského života stredovekého Spiša s cieľom doplniť výskum a priniesť tak ucelenejší pohľad na túto problematiku.

Stredoveké Spišské prepoštvstvo patrí medzi pomerne dobre prebádané zložky cirkevnej organizácie Slovenska. Tento stav je výsledkom dlhodobého odborného záujmu o jeho dejiny, ktorého počiatky možno položiť do súvisu s dielom jezuitu a šarišského rodáka Karola Wagnera. Uplynulo takmer 230 rokov od vydania jeho ucelených medailónov spišských prepoštov (Wagner 1778, 1n). Neskôr sa téma dočkala ďalších spracovaní v dielach Jozefa Hradského (1901), Martina Pirhallu (1899) a čiastočne v menších prácach Jozefa Špirka (1947) alebo Ondreja Šimeka (1971). V poslednom období sa niektorým aspektom existencie Spišského prepoštstva systematicky venuje autor predloženého príspevku (Labanc 2011, 2014, 2015a, 2015b, 2016a, 2016b), Miroslav Glejtek (2012a, 2012b, 2013a, 2013b, 2013c, 2013d) a Vladimír Olejník (2010, 2015). Nie sú to jediní bádatelia, ktorí sa venovali náboženskému životu na Spiši. Ich základný (aj keď neúplný) výpočet možno nájsť práve v posledných monografiách zameraných na túto tému (Labanc 2011, 210n; Labanc – Glejtek 2015, 86n; Olejník 2015, 183n).

V doteraz citovanej literatúre však chýba analýza (už na prvý pohľad) zaujímavej otázky živého obradu v Spišskom prepoštvstve v 13. a 14. storočí. To je hlavným podnetom vzniku predloženej štúdie.

Otázka rítu spišských prepoštov v novšej literatúre

Jednou z prác k otázke rítu v stredovekom Uhorskom kráľovstve je takmer tisícstranová publikácia Vladimíra Timkoviča o dejinách gréckokatolíkov pod Karpatmi od 9. a 18. storočia. V knihe dostupnej na internete sa okrem iného píše, že absencia prameňov o spišských gréckokatolíkoch do roku 1209 je svedectvom...

... o kultúrnej barbarskosti pozdejších vládcov Spiša obklopených latinskými falzifikátormi dejín, ktorí práve z obdobia rozkvetu gréckokatolíckeho obradu na Spiši (pred 13. storočím) dokumenty napísané cyrilikou-azbukou na pergamenoch, papieroch, či vyryté na pamätných doskách a skalách nenávratne zničili... (De iuxta Hornad 2004, 733)

Už na prvý pohľad je akémukoľvek kritickému oku zreteľný dôvod, prečo v odbornej spisbe práce podobného druhu nemajú miesto (ich šírenie medzi laikmi je samostatnou témou). Napriek tomu uvediem niekoľko viet z rozsiahleho textu, v ktorom sa autor venuje aj spišským prepoštom:

Jakub určite nebol rímskokatolíckym hierarchom. Vysvitá to okrem iného aj z toho, že v čase, keď na Spišskej episkopskej katedre sedel gréckokatolícky episkop Jakub, dokonca i ostrihomský

archiepiskop Volodimir (Lodomerius) bol ešte stále biritualista, to znamená, že slúžieval nielen latinskú omšu, ale i gréckokatolícku byzantskú Liturgiu sv. Jána Zlatoústeho (tiež Utrene, Večerne, Časy...) v staroslovančine! Požadovalo to totiž ešte stále silné gréckokatolícke baziľiánske ovzdušie Ostrihomského soborného monastyra. (De iuxta Hornad 2004, 738)

Uvedením doslovných citácií sa síce poodhaľuje charakter diela a jeho pracovná metóda, o ktorej by sa dalo hovoriť dlho, na tomto mieste je však dôležité uviesť, že v druhej citovanej pasáži autor odkazuje na dielo Jána Bárdošiho z roku 1802, doplňujúce prácu K. Wagnera (Bárdosy 1802).

Pointou tohto príspevku však nie je odborne polemizovať so skupinou podobných kníh, metódičky postavených na neznalosti prameňov, kompilácii starých prác a ich kombinovaní. Jediným problémom je ich distribúcia a rozširovanie, čomu v dnešnej dobe nevie zabrániť prakticky nikto. Táto štúdia nevzniká pre neodborné knihy, zameriava sa skôr na analýzu nastolenej otázky smerom k akademickému prostrediu.

V roku 2014 sa objavila objemná publikácia Jaroslava Coraniča o dejinách Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, v ktorej sa na deviatich stranách (necelé 2% obsahu) zaoberal tiež problematikou cyrilo-metodského kresťanstva na Slovensku od pádu Veľkej Moravy po 14. storočie. Niekoľko viet v tejto časti venuje aj spišským prepoštom:

Aj keď sa nikde a priori neuvádzajú títo gréckokatolíci na území terajšieho Slovenska, na istú formu cyrilo-metodskej tradície môžu poukazovať tzv. Spišské zlomky. V zázname z roku 1288 sa v nich pojednáva o postave istého Jakuba z Farkašoviec, neskoršieho spišského biskupa, o ktorom sa píše, že bol graeci ritus, teda gréckeho (byzantsko-slovanského) obradu. O príslušnosti k tomuto obradu sa neskôr hovorí aj u spišského prepošta Lukáša z roku 1293. Tak ako Jakub, aj Lukáš reprezentovali katolícku cirkev, boli jej najvyššími predstaviteľmi na Spiši. Ak teda najvyšší miestni cirkevní činitelia boli(?) východného obradu, mohla miestna cirkev, alebo iba jej istá časť, vyznávať tento východný obrad koncom 13. storočia?! (Coranič 2014, 27-28)

Za zdroje údajov týchto viet uvádza autor Bárdošiho *Supplementum* a prácu Alojza Miškoviča a Valerija Pogorielova o tzv. Spišských cyrilských zlomkoch (Miškovič – Pogorielov 1929). Krátko pred J. Coraničom publikoval Peter Žeňuch príspevok v poľskom Krakove, kde sa v podobnom duchu zamýšľal nad pôvodom byzantsko-slovanskej kultúry na Slovensku:

Spolužitie byzantskej i latinskej cirkevnej tradície vedľa seba dokladujú z cirkevnoprávneho hľadiska rozhodujúce údaje, ktoré uvádza práca Jána Bárdošiho. V latinskom prostredí Spišskej Kapituly k roku 1288 spomína prepošta Jakuba, rodáka z Farkašoviec, ktorého uhorská komora titulovala ako biskupa, a k roku 1293 tu uvádza aj prepošta Lukáša. Obidvaja pôsobia aj ako vysluhovatelia sviatostí podľa obradov byzantskej cirkvi (Jacobum Praepositum, paulopost futurum Scepusiensem Episcopum, graeco Ritui addictum fuisse...; Lucas Praepositus Scepusiensis, et ipse Graeci Ritus...). (Žeňuch 2013, 189)

Obdobné údaje uvádza aj Peter Zubko v monografii o cyrilometodskom kulte, čerpajúc z práce Michala Fedora:

Na prelome 13./14. storočia sa spomínajú dvaja spišskí prepošti graeci ritus, a to v roku 1288 neskorší spišský prepošt a spišský bp Jakub a v roku 1293 prepošt Lukáš. Po celý stredovek sa v Spišskej Kapitule zachováva slovanská bohoslužba, resp. aspoň jej časti vo forme modlitieb (Spišské modlitby, 1479), kázni, patrocínií, pútí. (Zubko 2014, 49)

Obsahovo blízke informácie preberá aj Šimon Marinčák vo svojej štúdií o byzantskej hudbe na Slovensku v 10. – 14. storočí publikovanej v časopise Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v roku 2010:

Aj v záznamoch z roku 1288 sa na Spiši spomína Jakub z Farkašoviec, neskorší spišský biskup, o ktorom sa píše, že bol „graeci ritus.“ Aj v roku 1293 sa ako príslušník tohto obradu spomína spišský prepošť Lukáš. (Marinčák 2010, 11)

Referenčnou prácou pre autora zostáva kniha Jána Chryzostoma kardinála Korca s názvom *Cirkev v dejinách Slovenska*, ktorá však v tejto veci neobsahuje odkazy na autorov či ich diela (Korec 1997, 269).¹

Rok pred Marinčákovým textom vyšiel článok Andreja Škoviera v talianskom jazyku o byzantskej tradícii na území Slovenska, kde tiež možno nájsť dve vety venujúce sa spišským prepoštom:

Dalla fine del XIII secolo, abbiamo la notizia di un vescovo „graeci ritus“ nel territorio di Spiš (Scepusium) con nome Giacomo da Farkašovce ed un praepositus „graeci ritus“ di nome Luca. Le parrocchie di rito bizantino in questa zona erano sotto la giurisdizione della prepositura. (Škoviera 2009, 104)

Podobné slová volil ten istý autor aj v novšej štúdií o koreňoch byzantskej tradície na Slovensku v diele M. Fedora vydané v roku 2015:

Z konca 13. storočia máme na Spiši správu o biskupovi graeci ritus Jakubovi z Farkašoviec a o prepošťovi Lukášovi, ktorý bol takisto graeci ritus – gréckeho obradu. Farnosti byzantského obradu v tejto oblasti boli v jurisdikcii spišskej prepozitúry. (Škoviera 2015, 84)

V oboch prípadoch je ako zdroj údajov uvedený Bárdoših Dodatok sekundárne prebratý z práce Petra Žeňucha a Cyrila Vasiľa, v ktorej popri gréckom ríte spišských prepoštov zaznieva tiež teória o veľkomoravskom biskupstve na Spiši:

In the same year [i. e. 1198] the prepositure at Spišská Kapitula (Spiš Chapter) in the Eastern Slovakia was founded as well. According to many, there was a bishopric at the Spišská Kapitula. It was probably one of the bishoprics belonging to the metropolis from the time of Great Moravia. Certain biritualism is obvious in the life of the prepositure up to 13th century. It is proved by some liturgical customs confirming the fact that in the following centuries, Ruthenians and Olahs, i.e. Eastern Christians, visited the church. Two hierarchs as prepositus „graeci ritus“ are mentioned in 13th century: Jacob from Farkašovce in 1288 A.D. (he was a bishop); and the preposite Lukas in 1293 A.D. (Žeňuch – Vasiľ 2003, 25)

K rovnakým záverom došiel Juraj Brincko v práci uverejnenej v teologickej revue Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity:

Na Spišskej Kapitule sa už v 13. storočí spomínajú dvaja prepošti, ktorí popri latinskom obrade slúžili bohoslužby aj vo východnom obrade (graeci ritus). V roku 1288 sa uvádza Jakub

¹ Š. Marinčák použil prvé vydanie práce z roku 1994, stránkovanie je však rovnaké.

z Farkašoviec (Attigimus, non modo Jacobum Praepositum, paulopost futurum Scepusiensien Episcopum, graeco Ritui addicrum fuisse..., Retulit nobis discretum Vir Magister Jacobus Praepositum de Scypec /Graeci Ritui addictus/ fidelis noster: Quod Nicolaus) a v roku 1293 prepošť Lukáš („Lucas Praepositus Scepusiensis, et ipse Graeci ritus, Ecclesiam suam vocat..., Lucas, miseracione Divina Praepositus Ecclesiae S. Martini de Scepus, Aulae Majoris Reginae Hungariae Cancellarius, universis, praesentes literas inspecturis...“). (Brincko 2008, 112)²

Aj tento autor odkazuje na Bárdošihu edíciu s komentármi, konkrétne na strany 223 a 290-291, hoci z porovnania textov je zrejmé, že len odkopíroval aj s chybami poznámku pod čiarou z práce P. Žeňucha o byzantsko-slovanskej tradícii na východnom Slovensku (Žeňuch 2002, 35).

Veľmi často citovanou prácou k dejinám gréckokatolíkov býva monografia O. R. Halagu o slovanskom osídlení Potisia, v ktorej na základe nájdených tzv. Spišských cyrilských zlomkov predpokladá slávenie *cyrilometodejských bohoslužieb* na Spiši v 12. – 13. storočí (Halaga 1947, 34-35). Podľa jeho slov sa mu však napriek snahe nepodarilo nájsť u Wagnera a Bárdošihu zmienku o spišských prepoštoch gréckeho rítu vágne uvedenú Miškovičom v štúdiu o cyrilských zlomkoch (Miškovič – Pogorielov 1929, 80, pozn. č. 1).

Azda najobsiahlejšie sa východnému rítu v Spišskom prepoštvstve v poslednej dobe venoval Roman Kečka, ktorý na Spiši a jeho prepoštvstvo vzťahuje 9. ustanovenie Štvrtého lateránskeho koncilu z roku 1215 o tzv. obradovom vikárovi. Tak podľa neho...

... vznikol v rámci latinskej cirkevnej správy systém biritualizmu, ako je v 13. storočí doložený napr. v prepoštvstve na Spišskej Kapitule... (Kečka 2014, 48)

Neskôr dokazuje východný rítus na Spiši v stredoveku tvrdením, že...

Prepoštvstvo takisto v rámci špeciálneho privilegia dovolilo v niektorých obciach (Štrba, Važec) birmovať na východný spôsob už deti pri krste. Nasvedčovalo by to, že išlo o veriacich byzantsko-slovanského obradu pod latinskou katolíckou hierarchiou... (Kečka 2014, 51-52)

Túto interpretáciu prebral od P. Žeňucha a C. Vasilá:

The Chapter of Spiš also granted to the villages Štrba, Važec, and Virtus (probably Východná) special privilege, according to which their priests may do the confirmation, as it is customary in the Eastern rite. (Žeňuch – Vasil 2003, 29)³

R. Kečka navyše ponúka aj výklad M. Fedora o odovzdaní pôvodne latinského chrámu v Oľšavici do užívania východným kresťanom na začiatku 14. storočia a pokladá ju za svedectvo o podpore katolíckej hierarchie v prospech byzantsko-slovanského obradu (Kečka 2014, 52). Rovnako tak v duchu použitej literatúry považuje...

... za príklad koexistencie západného a východného obradu na Spišskej Kapitule... tzv. Spišské modlitby, ktoré zostavil spišský prepošť pri príležitosti posvätenia chrámu na Spišskej Kapitule. Na spišských modlitbách je pozoruhodných viacero skutočností: sú napísané v slovenčine ovplyvnenej spišským dialektom; obsahujú modlitby veriacich a obrad spoločného vyznania; štruktúrou pripomínajú jekténiu byzantsko-slovanskej liturgie sv. Jána Zlatoústeho. Samotná

² Citát je tu uvedený aj s chybami v prepise.

³ R. Kečka citoval slovenskú verziu zo strany 248.

posviacka chrámu sa konala v predvečer sviatku sv. Demetera 25. októbra 1479, pričom 26. októbra sa sviatok slávi iba vo východných liturgiách, ale nie v latinskej. Zaujímavá je aj voľba dňa posviacky: sv. Demeter bol uctievaný byzantskou tradíciou a bol patrónom mesta Solún, z ktorého pochádzali Konštantín-Cyril a Metod a bol aj jedným z patrónov ich misie na Veľkej Morave. Všetko toto by mohlo nasvedčovať, že ešte koncom 15. storočia na Spiši bol praktizovaný aj byzantsko-slovanský obrad a existoval biritualizmus, teda liturgická symbióza západného a východného obradu pod latinskou katolíckou jurisdikciou... (Kečka 2014, 52)

O niečo menej konkrétny bol vo svojej štúdii Štefan Švagrovský, keď uviedol, že...

... Spišské latinské prepošstvo v Spišskej Kapitule, založené koncom 12. stor., sa stalo na dlhú dobu miestom, kde sa bezprostredne stretávali príslušníci oboch foriem kresťanstva – rímskeho aj byzantského... (Švagrovský 1998, 102)

V tejto téme nemožno obísť závery často citovaného Michala Fedora, ktoré publikoval v roku 1990 v knižke o cyrilo-metodskej tradícii na Slovensku (Fedor 1990). Prebral Miškovičov odkaz na informácie o gréckom obrade spišských prepoštov u Bárdošiho a opatril ich konkrétnymi stranami a citáciami:

Záznam o Jakobovi sa viaže k roku 1288 – k roku 1293 sa však to isté [i. e. že bol „graeci ritus“] hovorí aj o spišskom prepoštovi Lukášovi. ... To, že sa u nich naznačoval grécky obrad, naznačovalo sa aj o miestnej cirkvi to isté. Ba aj osobná línia nás dovedie k poznatkom, ktoré sú pre našu otázku zaujímavé, k rodine oboch prepoštov: aj tá musela byť „graeci ritus“; to jest obradu cyrilometodejského... (Fedor 1990, 47)

Zo všetkých týchto úryvkov vyplýva zistenie, že časť odbornej spisby z dielne akademicky etablovaných autorov považuje praktizovanie východného obradu v prostredí Spišskej kapituly v 13. storočí a v neskoršom období za dokázaný fakt a argumentuje ním pri svojich ďalekosiahlych konštrukciách, napr. pri kontinuite nezmeneného cyrilo-metodského kresťanstva v období od zániku Veľkej Moravy na začiatku 10. storočia počas celého stredoveku.

Zdroj informácií o gréckom ríte spišských prepoštov

Môžeme zovšeobecniť, že s menšími odchýlkami a variovanými formuláciami je v prípade spišských prepoštov gréckeho rítu najčastejším zdrojom edícia Jána Bárdošiho, konkrétne pramene z roku 1288, resp. 1293. Zväčša autori citujú strany 223 či 290-291, prípadne iné.

Na strane 223 Bárdošiho Supplementa sa žiaden údaj o *gréckom ríte* prepošta Lukáša nenachádza, začína sa tam len neúplná edícia listiny, ktorou on samotný fundoval šesť nových kanonikátov v Spišskej kapitule (úplná edícia Hradszky 1901, 307-308; MNL OL DF 272896).⁴ Podobne tak na strane 290 začína edícia listiny kráľa Ladislava IV. z roku 1288, adresovaná ostrihomskému arcibiskupovi Vladimírovi na popud spišského prepošta Jakuba pre platenie desiatkov:

... Retulit nobis discretus Vir Magister Jacobus Praepositus de Scypes (Graeco Ritui addictus) fidelis noster, quod...

⁴ J. Hradský publikoval listinu podľa vlastných slov z originálu, dodnes sa znenie listiny zachovalo len v novovekom neoverenom odpise.

Doslovná citácia pasáže z Bárdošiho diela aj v pôvodnom sklone písma použitom pri tlači nie je samoučelná. Kurzíva v edičnej praxi (nielen v tej modernej, ale aj v staršej) totiž upozorňuje na vlastný text editora (ak nerátame vymyslené falzá). Na porovnanie môžeme siahnuť aj po jednej z ďalších mladších edícií, ktoré prameň publikovali *in extenso*:

... Retulit nobis discretus vir, M. Iacobus, Praepositus de Scypes, fidelis noster, quod...
(CDH V/3, 402-403)

A nakoniec aj po samotnom prameni:

... Retulit nobis discretus vir magister Iacobus, prepositus de Scypes, fidelis noster, quod...⁵

Z týchto citácií vyplýva, že hojne citovanú zmienku o gréckom obrade prepošta Jakuba treba považovať len za vysvetlivku Jána Bárdošiho zo začiatku 19. storočia. V istom momente pri nepochopení edičných pravidiel sa pre autorov táto poznámka stala súčasťou prameňa a takto s ňou ďalej pracovali bez dodatočnej kritiky (prinajmenšom bez nájdenia inej edície).

Ďalšou pasážou z Bárdošiho diela, na ktorú bádatelia odkazujú je strana 348, kde sa nachádza poznámka č. 39:

*Attigimus, non modo Jacobum Praepositum ... paulopost futurum Scepusiensem Episcopum, Graeco Ritui, addictum fuisse, verum etiam Lodomerium ... AEpiscopum Strigoniensem ... Ritum mutasse; attigimus praeterea, primis duobus Hungariae Seculis Ritum Graeco – Catholicum ..., exclusis hospitibus Latinis & Captivis occidentalibus, fere generatim in Hungaria, & Partibus, eidem adnexis, viguisse; in quorum ulteriorem probam origines Ecclesiae Hungaricae perstringemus.*⁶

Bárdoši v tejto poznámke upozornil na svoj názor, že Jakub slúžil liturgiu v gréckom obrade a to isté tvrdil aj o ostrihomskom arcibiskupovi Vladimírovi. Toho však už citovaní autori nechávajú bokom (okrem Timkoviča).

Do tretice je pre úplnosť potrebné poukázať aj na Bárdošihu poznámku č. 94 na stranách 403-404:

At Jacobus nullibi se Vicarium Strigoniensis Archiepiscopi, sed Episcopum Scepusiensem vocat, ita etiam Diplomata regia loqvuntur, cui scilicet ac successoribus, ut novam Dignitatem suam cum honore tueri valeant, Andreas III. notabilem silvam regalem ..., quae plura corpora hodie continet, foundationis titulo adjecerat, verum Graeco Episcopatu, a morte Jacobi, Nicolao, Ostiensi Episcopo, Ap. Sedis Legato, interveniente ..., cum electione Pauli Latini reducto, ipsa quoque dos haec evanuit. Jam Lucas Praepositus Scepusiensis, & ipse Graeci Ritus, ecclesiam suam vocat CATHEDRALEM [kapitálou zvýraznil Bárdoši, pozn. autora] ..., neque alii erant praebendales illi sex canonici, ab eodem fundati, quam Vicarii Praepositurales, rem sacram olim Slavis, hodiedum ad Cathedralem hanc Ecclesiam confluentibus, Graeco Ritu procurantes. Tales erant ipsi quoque Slavici Vicarii, Saxonum Plebanis ... adjuncti. Profecto.

⁵ ŠA Prešov, Špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči, fond Súkromný archív Spišskej kapituly Scr. 10, f. 1, č. 4 = MNL OL DF 272682.

⁶ Vynechané časti v tomto citáte obsahujú v pôvodine odkazy na zdroje Bárdošihu konštatovaní.

Riaditeľ levočského gymnázia J. Bárdoši vo všetkých uvedených citáciách odkazuje na iné časti svojej knihy, kde rozvíja teórie o ústupe pokračovateľov tradície sv. Cyrila a Metoda do severných okrajových častí Karpatskej kotliny. Tu mali pretrvať až do 13. storočia. Jeho teórie o etnicom a náboženskom zložení obyvateľstva v Uhorsku hutne ilustruje jedna z viet poznámky č. 28 na strane 348:

Latinum enim secuti, sive hospites fuerint seu indigenae, Latinis appellabantur Hungari, homologi porro gentiles eorum, cum Ecclesia quidem Romana uniti, sed Graecum populari sermone Ritum professi, passim Cumani, non uniti autem, Pagani, Tartari, Neugeri vocabantur.

Z naznačeného možno rezumovať, že všetky odkazy odbornej literatúry na pramene uverejnené Bárdošim, v ktorých sa mali nachádzať informácie o existencii byzantsko-slovanského obradu na Spiši koncom 13. storočia, sú len citovaním úvah a poznámok samotného autora. Konkrétne pasáže v Bárdošihom edícii podľa referencií autorov našla väčšina z nich samostatne a nezávisle. Zo znenia samotných textov a ponúkaných opakujúcich sa údajov a citácií však musíme usúdiť, že „archetypom“ je spomenutá práca Michala Fedora, ktorý Bárdošihom tvrdenia pokladal za reč prameňov a všetci ďalší už tieto údaje začali preberať bez kritiky odkazujúc na Bárdošihom.

Rítus spišských prepoštov v prameňoch

Napriek doterajším zisteniam, že informácie o východnom ríte spišských prepoštov nepochádzajú z dobových prameňov a sú len hypotézami z 18. storočia, je žiadúce venovať téme istý priestor a podrobiť spomínané domnienky kritike prostredníctvom najnovších poznatkov.

Hneď na úvod treba konštatovať, že v prameňoch 13. storočia (ani z neskoršieho obdobia) sa neobjavuje žiadna zmienka o ríte akéhokoľvek spišského prepošta. Zjavne preto, že vydavateľ alebo zostavovateľ prameňa necítil potrebu údaj zaznačiť. Inými slovami považoval tento fakt za nehodný zaznamenania = nevymykajúci sa normálu.

V citovaných úvahách o gréckom ríte na Spiši figurujú dvaja prepošti – Lukáš a Jakub. O prvom z nich sa v tejto hodnosti zachovala len jediná zmienka z roku 1282 (Hradszky 1901, 307-308), hoci na Spiši sa pohyboval už v roku 1280 ako kancelár uhorskej kráľovnej Alžbety (CDAC IV, 223). Informácia o roku 1293 v súvislosti s Lukášom je preto irelevantná, v tom čase bol už niekoľko rokov mŕtvy. Zomrel totiž v hodnosti spišského prepošta, pretože v roku 1284 ho vo svojej listine spomína jeho nástupca Bartolomej (MNL OL DF 272247).⁷

Prepošt Jakub sa na druhej strane objavuje v prameňoch oveľa častejšie. Dôvodom je, samozrejme, aj dĺžka jeho pôsobenia ako lektora Spišskej kapituly (doložený 1275-1284) a jej prepošta (1284-1301). Pochádzal zo *Štefkoviec (zaniknutej dediny pri Nemešanoch, ktorú archeologicky preskúmal B. Polla ako *Zalužany) (Polla 1962) a nie z Vlkovej (Farkašoviec), ako chybne uvádza staršia i novšia literatúra (Labanc 2011, 85n). Ešte pred zvolením za prepošta bol farárom v Spišských Vlachoch – v komunite (zrejme valónskych) hostí (Marek 2006, 423-424), ktorá mala právo slobodnej voľby farára (MES II, 26). V tejto súvislosti je ťažké predpokladať, že by si títo západoeurópski imigranti (vyznávači latinského rítu) za svojho duchovného správcu zvolili človeka praktizujúceho grécky rítus.

⁷ ... Lucas, prepositus, bone memorie predecessor noster [i. e. Bartholomei ... prepositi ecclesie sancti Martini de Scepus]...

S akceptáciou u *latiníkov* nemal Jakub problémy ani v roku 1295 počas svojej návštevy kláštora v Heiligenkreuzi, keď udelil štyridsaťdňové odpustky novopostavenej kaplnke v cisterciánskom opátstve v Zwettli, čo predtým povolil aj pasovský biskup Bernard.⁸

Ako ďalší argument proti údajnému východnému rítu spišských prepoštov treba uviesť jediný ikonografický prameň spojený s Jakubom. V poli jeho pečate sa nachádza postava biskupa odetá v ornáte, s mitrou na hlave, berlou v ľavej ruke a so žehnajúcou pravou. Konceptia a prevedenie pečate, ako i oblečenie biskupa sa nijako nelíši od iných latinských cirkevných prelátov v Uhorsku ako i v západnejších krajinách (Glejtek 2013, 153, špeciálne k mitre Pikulski 2002, *passim*). Namiesto je predpoklad, že ak by Jakub bol východného rítu, zodpovedalo by tomu zrejme aj jeho liturgické oblečenie vyobrazené v pečati, v tom čase jedným z dominantných prezentačných médií.

Pri konštatovaní, že Jakub bol prominentným vyznávačom gréckeho rítu, by sme toto tvrdenie museli/mali vziať na celú jeho rodinu, nakoniec urobil tak aj M. Fedor (1990, 47). Do tohto obrazu však nezapadá stavba kostola v *Štefkovciach, lepšie povedané jeho architektonický štýl, vykazujúci jednoznačné formy západnej inšpirácie (Polla 1962, 20n). Chýbajú stopy po typických charakteristikách chrámového priestoru východnej tradície (napr. ikonostas).

Podpornú úlohu v dokazovaní prežívania východného rítu na Spiši v 13. a 14. storočí má byť aj zmienka o sviatosti birmovania podľa východného spôsobu v štrbianskej farnosti. Zrejme sa táto interpretácia týka listiny spišského prepošta Pavla z roku 1306 povoľujúcej na prosby synov Bohumíra z Liptova stavbu kostolov v ich dedinách Važec a *Vyrtus*, ktoré mali byť filiálkami Štrby (RDSI I, 198-199). Samotná listina však neobsahuje ani náznak informácie o sviatosti birmovania, zrejme tu totiž došlo k nepochopeniu pasáže o potvrdení zvoleného správcu kostola:

... Nos itaque attendentes, quod summa est ratio, que pro religione facit et cultus divini nominis in augmentum habita deliberac[i]one cum fratribus nostris de capitulo et diligenti tractatu de consensu eorundem, ut iidem nobiles capellas in predictis possessionibus ipsorum edificare valeant, annuimus paterno cum favore, ita tamen, quod plebam(!) in ipsas capellas presentandi confirmacionis munus a nobis vel a nostris successoribus recipient, si idonei fuerint...

Slovíčko *confirmatio, ionis, f.* na tomto mieste rozhodne nehovorí o birmovaní, ale len o potvrdení vhodných kandidátov za správcov budúcich kostolov, ktorých si mohli v duchu patronátneho práva vyberať potomkovia Bohumíra, resp. ľudia, ktorým toto právo neskôr mohli delegovať.

Približne v rovnakom čase malo dôjsť aj k údajnému odovzdaniu pôvodne latinského kostola v Oľšavici veriacim praktizujúcim liturgiu východného obradu. Opäť ťažko určiť dobový prameň pre toto tvrdenie. Prvú zmienku o Oľšavici obsahuje listina Spišskej kapituly z roku 1300, v ktorej je zachytené majetkové vyrovnanie pre vraždu *Beuche*-ho Eugenom a Štefanom (CDP VI, 456-460). Žehra s patronátnym právom Kostola Svätého Ducha, *Margecianka taktiež s patronátnym právom v kamennom Kostole sv. Margity a polovica Oľšavice pripadli Dionýzovi (*Danus*), bratovi zavraždeného. Keďže sa v Oľšavici na rozdiel od Žehry a *Margecianky kostol nespomína, treba to považovať za dôkaz, že tam vtedy žiaden nestál. O osem rokov neskôr predstúpil pred spišského prepošta Pavla Dionýzov syn Mikuláš a žiadal ho o povolenie postaviť v Oľšavici kostol (MES III, 66). Prepošt súhlasil a rok 1308 je *terminus post quem* pre stavbu oľšavického Kostola sv. Mikuláša. V nasledujúcich desaťročiach síce Oľšavica figuruje vo viacerých listinách, tamojší kostol sa v nich však nespomína.

⁸ Stiftsarchiv Zwettl, sign. 1295 IV 21. [www.monasterium.net].

Mimo chronologického rámca tejto štúdie je otázka tzv. Spišských kázňových modlitieb z 15. storočia a ich údajná inšpirácia východnou liturgiou. Napriek tomu je nutné venovať tejto interpretácii niekoľko riadkov. Predovšetkým nepoznáme totožnosť zostavovateľa modlitieb, z rukopisu nevyplýva, či to bol spišský prepošť. Hoci R. Kečka a pred ním P. Žeňuch a C. Vasiľ (2003, 30) i M. Fedor (1990, 66) uvádzajú chybný dátum posviacky chrámu v Spišskej Kapitule (udiala sa v roku 1478, nie v roku 1479), podstatnejšie je, že modlitby nevznikli pri tejto príležitosti, ale v rozmedzí rokov 1479 – 1484. Najskorší termín ich prednesenia tak bol 5. marec 1479, na ten deň totiž malo pripadnúť čítanie z Evanjelia podľa Jána 5,1-15 (Ráková 2010, 121-125).

Veľmi nejasné je hľadanie súvisu dátumu posviacky chrámu so sviatkom sv. Demetera (vo východných cirkvách 26. októbra). Ak by tam hľadaná súvislosť existovala, bolo by veľmi pravdepodobné, že v listine opisujúcej okolnosti vysviacky by bol jej dátum vyjadrený práve odkazom na sviatok sv. Demetera (napr. *Datum in vigilia festi sancti Demetrii martyris ...*). V skutočnosti však ako referenčný sviatok použili sviatok mučeníkov sv. Krišpína a Krišpiniána, ku ktorým sa vzťah k sv. Cyrilovi a Metodovi hľadá ťažšie (Wagner 1774, 347-351; MNL OL DF 272799). Nemožno však poprieť, že úcta k sv. Demeterovi mala v Spišskej kapitule svoje miesto. Sviatok bol zaradený aj do kalendárií, ktoré sa v tejto cirkevnej ustanovizni používali. A vskutku sa jeho slávenie, na rozdiel od západnej Európy, na Spiši uvádza 8., resp. 26. októbra (Neumann 2014, 16 a 31). Jesenný termín však nie je spišským špecifikom, ale všeobecným uhorským zvykom (Grotefend 1891, 87; Neumann 2014, 16). V každom prípade slávenie sviatku nemožno v Spišskej kapitule považovať za výnimočné, presahujúce rámec ostatných celocirkevných sviatkov (v kalendáriu bol totiž zapísaný bežným čiernym atramentom)⁹, a preto je uvažovanie nad jeho spišskou tradíciou od čias cyrilo-metodskej misie bezpredmetné.

Dôležitú úlohu pri dokazovaní východného rítu na Spiši a celkovo na východnom Slovensku majú viaceré pápežské listy adresované Uhorskému kráľovstvu v prvej polovici 13. storočia. Ak si však všimneme okolnosti vydávania tejto korešpondencie a jej adresátov, musíme konštatovať, že pápeži reagovali na situáciu na južných hraniciach Uhorského kráľovstva, najmä so Srbskom.

Zhrnutie

Hoci časť slovenskej akademickej literatúry považuje informácie o byzantskom/východnom/gréckom ríte/obrade v 13. a 14. storočí na Spiši za fakt, po širšej analýze jednotlivých konštatovaní treba povedať, že tieto správy nemajú oporu v známych dobových prameňoch. Žiadna zmienka týkajúca sa Spišského prepoštstva takýto údaj neobsahuje. Navyše proti tejto teórii svedčia aj nepriame dôkazy – voľba farárom v komunite západoeurópskych hostí, akceptácia ním udelených odpustkov v Pasovskej diecéze či liturgický odev a stavba chrámu západného rítu. Navyše za indíciu prežívania východnej liturgie na Spiši nemožno považovať ani tzv. Spišské cyrilské zlomky, ktoré nevznikli na Spiši a dostali sa tam až sekundárne v neskoršom období.

Na záver možno sumarizovať, že dezinformácia o gréckom ríte spišských prepoštov vznikla nesprávnym pochopením štruktúry Bárdošihu diela, ktoré má z dnešného pohľadu skôr charakter monografie s obsiahlym edovaním listín široko komentovaných a interpretovaných na úrovni svojej doby. Informáciu o byzantskom/východnom/gréckom ríte/obrade na Spiši v 13. a 14. storočí treba preto považovať za nepodloženú.

⁹ Digitálna kópia celého kódexu sa nachádza na internetovej stránke rumunskej Národnej digitálnej knižnice (Biblioteca Digitala Nationala) pod číslom 000023944. <http://digitool.bibnat.ro/R/HMI6KLPKBUD78D5L5E897T7T1F46EYXIFSMaF6S9RSD6LVKXC-00437> [16. januára 2017].

REFERENCES

- Bárdosy, Joannes.* 1802. Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis I. Leuthoviae.
- Brightman, Frank E.* 1896. Liturgies Eastern and Western I. : Eastern Liturgies. Oxford.
- Brincko, Juraj.* 2008. Pôvod byzantsko-slovanského obradu na Spiši. In *Theologos : teologická revue* 10/2, 111-117.
- CDAC = *Wenzel, Gusztáv (ed.).* 1860 – 1874. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I. – XII. Pest.
- CDH = *Fejér, Georgius (ed.).* 1829 – 1844. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I. – XI. Budae.
- CDP = *Nagy, Emericus et al. (edd.).* 1865 – 1891. Codex diplomaticus patrius I – VIII. Győr; Budapest.
- Coranič, Jaroslav.* 2014. Z dejín Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. České Budějovice.
- De Juxta Hornad, Vladimirus.* 2004. Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9. – 18. storočie). Košice. http://spravy.narod.ru/dejiny_greckokatolikov_podkarpatska.html 14. júla 2016.
- Fedor, Michal.* 1990. Spolupatróni Európy. Ich odkaz na Slovensku. Prešov.
- Glejtek, Miroslav.* 2012a. Nové poznatky k stredovekým pečatiam členov Spišskej kapituly. In *Novotná, Mária (ed.). Acta Musaei Scepusiensis* 2010 – 2011. Levoča 2012, 6-21.
- Glejtek, Miroslav.* 2012b. Príspevok k výskumu organizačnej štruktúry Spišskej kapituly do konca 18. storočia [Research contribution to the organizational structure of the Spiš canonry until the end of the 18th century]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 5, 29-55.
- Glejtek, Miroslav.* 2013a. Menovania členov Spišskej kapituly do vzniku Spišského biskupstva v roku 1776 [Appointment of the Members of the Spiš Chapter until the Foundation of the Spiš Diocese in 1776]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 6/1, 122-139.
- Glejtek, Miroslav.* 2013b. Spišská kapitula v 16. – 18. storočí vo svetle kanonických vizitácií a kapitulských štatútov I. : (I. časť – Svätí patróni, relikvie a sakrálné objekty). In *Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu* 23/2, 164-189.
- Glejtek, Miroslav.* 2013c. Spišská kapitula v 16. – 18. storočí vo svetle kanonických vizitácií a kapitulských štatútov II. : (II. časť – Sväté omše, liturgia hodín a kapitulná farnosť). In *Liturgia : časopis pre liturgickú obnovu* 23/3, 256-278.
- Glejtek, Miroslav.* 2013d. Stredoveká cirkevná pečať – prameň kresťanskej ikonografie. Hradec Králové.
- Grotefend, Hermann.* 1891. Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit I. Hannover.
- Halaga, Ondrej R.* 1947. Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci. Košice.
- Hradszky, Josephus.* 1901. Initia progressus ac praesens status Capituli ad sanctum Martinum E.C. de Monte Scepusio. Szepesváralja.
- Kečka, Roman.* 2014. Kresťanstvo byzantsko-slovanského obradu na Slovensku v 9. – 17. storočí. In *Kečka, Roman – Benická, Jana (eds.). Medzi východom a západom. Multikultúrne procesy, migrácia a náboženstvo v strednej Európe.* Bratislava 2014, 48.
- Korec, Ján Ch.* 1997. Cirkev v dejinách Slovenska. Bratislava.
- Labanc, Peter – Glejtek, Miroslav.* 2015. Spišské prepošstvo na prelome stredoveku a novoveku I. Príspevok k náboženským dejinám Spiša. Trnava – Kraków.
- Labanc, Peter.* 2011. Spišskí prepošti do roku 1405. Trnava – Kraków.
- Labanc, Peter.* 2014. Organizačná štruktúra Spišskej kapituly a jej členovia do konca 13. storočia. In *Rábik, Vladimír (ed.). Studia Historica Tyrnaviensia XVI. : Litteris ac moribus imbutus.* Trnava – Kraków 2014, 101-123.
- Labanc, Peter.* 2015a. Počiatky úradu vikára spišského prepošta. In *Rábik, Vladimír (ed.). Studia Historica Tyrnaviensia XVII.* Trnava 2015, s. 66-88.

- Labanc, Peter. 2015b.* Sakrálna architektúra na Spiši v písomných prameňoch 13. storočia. In Novotná, Mária (ed.). *Acta Musaei Scepusiensis 2012-2013.* Levoča 2015, 161-179.
- Labanc, Peter. 2016a.* Personálne obsadenie a štruktúra Spišskej kapituly v 14. storočí – možnosti výskumu. In Kohútová, Mária (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XVIII.* Trnava – Kraków 2016, s. 52-71.
- Labanc, Peter. 2016b.* Personálne obsadenie Spišskej kapituly v čase pôsobenia prepoštov Pavla a Henricha (1301 – 1323) [Staffing of Spiš Chapter During the Period of Supervision of Prelates Pavol and Henrich (1301 – 1323)]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 9/1, 39-49.
- Marek, Miloš. 2006.* Cudzie etniká na stredovekom Slovensku. Martin.
- Marinčák, Šimon. 2004.* Problematika byzantskej hudby na Slovensku od konca Veľkomoravskej ríše po kolonizáciu na valašskom práve (10. – 14. storočie). In *Slavica Slovaca* 43/2, 11.
- MES = *Knauz, Ferdinandus et al. (edd.). 1882 – 1999.* *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis I. – IV.* Strigonii; Budapestini.
- Miškovič, Alojz – Pogorielov, Valerij. 1929.* Spišské cyrilské úlomky XII. – XIII. storočia. In Bratislava : Časopis Učené spoločnosti Šafaříkovy III, 80-87.
- MNL OL DF = *Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény.*
- Neumann, Martin. 2014.* Vypovedacia schopnosť stredovekých kalendárií na príklade Spišského misála. In Podolan, Peter (ed.). *Štúdie (ne)dávnych čias.* *Historia Nova* 8. Bratislava, 8-32. https://fphil.uniba.sk/historia_nova_8/ [16. júla 2016].
- Olejník, Vladimír. 2010.* Spišskí prepošti od bitky pri Moháči po vznik biskupstva. In Hromják, Luboslav (ed.). *Z dejín Spišského prepoštstva.* *Studia Theologica Scepusiensia XII.* Spišské Podhradie, 129-157.
- Olejník, Vladimír. 2015.* Spišské prepoštstvo na prelome stredoveku a novoveku II. *Visitatio ecclesiarum terrae Scepusiensis 1655 – 1656.* Trnava – Kraków.
- Pikulski, Andrzej. 2002.* *Mitra.* Studium historyczno-artystyczne. Lublin.
- Pirhalla, Márton. 1899.* A Szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig. Lőcse.
- Polla, Belo. 1962.* Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava.
- Rácová, Nadá. 2010.* Ideové a historické predpoklady vzniku prvého úplného prekladu Písma Svätého do slovenčiny. Dizertačná práca. Slavistický ústav Jána Stanislava SAV. Bratislava.
- RDSL = *Sedlák, Vincent (ed.). 1980.* *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I.* Bratislavae.
- Šimek, Ondrej. 1971.* Husitizmus a reformácia na Spiši. *Liptovský Mikuláš – Bratislava.*
- Škoviera, Andrej. 2009.* La tradizione bizantina sul territorio della Slovacchia: La storia e le domande attuali. In Alzati, Cesare – Grusovin, Marco – Tavano, Sergio (eds.). *L'eredità di Cirillo e Metodio. Omaggio a Vittorio Peri.* Gorizia, 101-116.
- Škoviera, Andrej. 2015.* Byzantská tradícia na území Slovenska a jej korene (v období do valašskej kolonizácie) v diele P. Michala Fedora SJ. In Kyselica, Jozef – Tolnayová, Andrea (eds.). *P. Michal Fedor SJ v spomienkach spolupracovníkov a priateľov.* Trnava, 79-87.
- Špirko, Jozef. 1947.* Začiatky Spišského biskupstva : Snahy o jeho utvorenie. In Galan, Peter (ed.). *Mons Sancti Martini.* Ružomberok, 20-53.
- Švagrovský, Štefan. 1998.* Grécko-byzantský rítus na území Slovenska. In *Slavica Slovaca* 33/2, 97-108.
- Wagner, Carolus. 1774.* *Analecta Scepusii sacri et profani I.* Viennae.
- Wagner, Carolus. 1778.* *Analecta Scepusii sacri et profani III.* Posonii et Cassoviae.
- Zubko, Peter. 2014.* Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi. Vybrané kapitoly cyrilometodského kultu. Ružomberok.

- Žeňuch, Peter – Vasil, Cyril. 2003. Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae I. Cyrillic Manuscripts from East Slovakia. Slovak Greek Catholics: Defining Factors and Historical Milieu. Roma – Bratislava – Košice.*
- Žeňuch, Peter. 2002. Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava.*
- Žeňuch, Peter. 2013. Byzantsko-slovanská kultúra na Slovensku – tradícia či import? In Kuczynska, Marzanna – Stradomski, Jan (eds.). Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne 8 : Cyrylometodejski komponent kultury chrześcijańskiej Słowian w regionie karpackim. Historia, tradycje odwołania. Kraków, 157-195.*

SUMMARY: THE QUESTION OF THE EXISTENCE OF EASTERN RITE IN SPIŠ DURING 13TH AND 14TH CENTURY. Even though a part of the Slovak academic literature considers the information about the Eastern/Byzantine/Greek rite in Spiš in the 13th and 14th centuries to be a proven fact, following a comprehensive analysis of individual assertions one must conclude that these ideas have no real support in the known sources from the given historical period. There is no record pertaining the Spiš Provostry containing such evidence. In addition, there is secondary evidence against this kind of theory – the election of priest in the community of Western European guests, the acceptance of indulgences issued by Provost Jacob in the Passau Diocese, or the liturgical vestment and construction of a church of the Western rite. Moreover, the so-called Spiš Cyrillic Fragments cannot be considered as indication of the survival of Eastern liturgy in Spiš. The Fragments did not originate in Spiš but got there secondarily in a later period. One may summarize in conclusion, that the disinformation about the Greek rite of the Spiš Provosts emerged from a wrong understanding of the structure of Bárdoši's work published in 1802. It (viewed from today's perspective), has the nature of a monography that contains a large section of edited documents with long commentaries and interpretations that reflect the academic level of their age. The information about the Eastern/Byzantine/Greek rite in Spiš in the 13th and 14th centuries should thus be deemed to be unsubstantiated.

Mgr. Peter Labanc, PhD.
Trnava University in Trnava
Faculty of Philosophy and Arts
Department of History
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
Slovakia
peter.labanc@gmail.com